

ส ถานการณ ์ ส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะ ไทย

โดย ส ำ ม ำ น ต ำ ร ั น เ ฉ ร ี ณ บ ั ก ำ ว ำ การส ำ ร ำ ร ณะส ุ ข 5
กลุ ่ ม พ ั ด ำ น ำ การส ุ ข ำ ก ำ บ ำ ล ส ำ น ำ ก ำ น ำ ม ย ส ี ง แว ต ล ็ อ ม

1. บทนำ

ในอดีตที่ผ่านมา ส ั ว ม เป็นปัญหำ พ ั น ฐานที่ม ี ความส ำ คัญทางด ำ น ส ุ ข ำ ก ำ บ ำ ล ส ี ง แว ต ล ็ อ ม ของประเทศไทย นับด ำ งแต่มีพระราชก ำ น ำ ด ส ุ ข ำ ก ำ บ ำ ล กรุงเทพมหานคร ในปีพุทธศักราช 2240 ในพระบาทสมเด ็ จ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ทรงตระหนักส ำ คัญในเรื่องของส ุ ข ำ ก ำ บ ำ ล ของประชาชน และทรงด ำ ง ำ การสร้างควำ ม เจริญให้แก่ประเทศ ซึ่งถื อ ว่า มีผลต ่อ พ ุ ต ิ กรรมของคนไทยเป็นอย่างมาก โดยจัดให้มีการสร้างส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะและจัดให้มีการข ั บ ถ ำ ย ในส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะเมื่ อ ออกมานอกบ้าน นับแต่นั้นมาก็มีการพัฒนาส ั ว ม มาเป็นลำดับโดยระยะแรกให้การอบรมการสร้างส ั ว ม ให้กับประชาชน โดยกรมอนามัยได้ด ำ เนินโครงการส ั ว ม ร ั ย เปร ็ ช ี น เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้นอย่างทั่วถึง จนกระทั่งปัจจุบันประชาชนมีส ั ว ม ใช้ในครัวเรือนครอบคลุมร้อยละ 98.1 ของหลั ง คาเรือนทั่วประเทศ แต่ปัจจุบันผู้คนมีวิถีชีวิตที่

เปลี่ยนไปส ำ ว นใหญ่ต้องเดินทาง และอยู่นอกบ้าน ด ำ ง นั้นการใช้ส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะจึงเข้ามามีบทบาทส ำ คัญ และ ในปี 2547 กรมอนามัย กระทรวงส ำ ร ำ ร ณะส ุ ข ดำเนินการสำรวจส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะพบปัญหาในเรื่องความสกปรกและกลิ่นเหม็นมาก รวมทั้ง การทำความสะอาดไม่ดีพอและการข ำ ร ุด ของถังเก็บกักส ี ง ปฏิกูลฯ ก่อให้เกิดการแพร่กระจายของเชื้อโรค ส ่ง ผลกระทบต ่อ ผู้ใช้บริการและชุมชนบริเวณใกล้เคียง (ดังรูปที่ 1) และอาจส่งผลกระทบต ่อ การพัฒนาการท่องเที่ยวได้ในอนาคต จึงได้ก ำ น ำ ด เป็นนโยบาย และภาคีเครือข่ายจากหลายหน่วยงานร่วมกันพัฒนาส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะให้ได้มาตรฐาน โดยเน้นพัฒนาส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะในประเทศไทยให้บรรลุเป้าหมาย 3 ประเด็น คือ สะอาด (Healthy) เพียงพอ (Accessibility) และปลอดภัย (Safety)

รูป 1 แสดงสภาพส ั ว ม ส ำ ร ำ ร ณะที่ไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน

2. ผลการสำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ได้กำหนดให้มีแผนพัฒนาสิ่งแวดล้อมไทยขึ้นมาตั้งแต่ปี 2548 และได้สำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมตั้งแต่ปี 2549 - 2551 ดังนี้

2.1 ผลการสำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมตามเกณฑ์มาตรฐานสิ่งแวดล้อมระดับประเทศ ในปี 2549 ใน 11 กลุ่มเป้าหมาย โดยสำรวจพื้นที่นำร่อง 12 จังหวัด ได้แก่ นนทบุรี ลพบุรี ชลบุรี ราชบุรี นครราชสีมา ขอนแก่น อำนาจเจริญ กำแพงเพชร พิษณุโลก เชียงราย กระบี่และปัตตานี รวมกลุ่มตัวอย่างสิ่งแวดล้อมที่สำรวจทั้งสิ้น 6,149 แห่ง และกลุ่มตัวอย่างการสำรวจพฤติกรรมการใช้สอยของประชาชน ทั้งสิ้น 12,895 คน พบว่ามีสิ่งแวดล้อมที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานในภาพรวม ร้อยละ 9.08 ประกอบด้วย ศาสนสถาน ร้อยละ 20.6 สวนสาธารณะ ร้อยละ 0.6 สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ร้อยละ 12.8 ตลาดสด ร้อยละ 3.1 สถานีขนส่ง ร้อยละ 0.5 สถานที่ราชการ ร้อยละ 4.0 โรงพยาบาล ร้อยละ 3.2 โรงเรียน ร้อยละ 24.4 แหล่งท่องเที่ยว ร้อยละ 2.4 ร้านจำหน่ายอาหาร ร้อยละ 28.3 และไม่พบส้วมริมทางเท้า ที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน

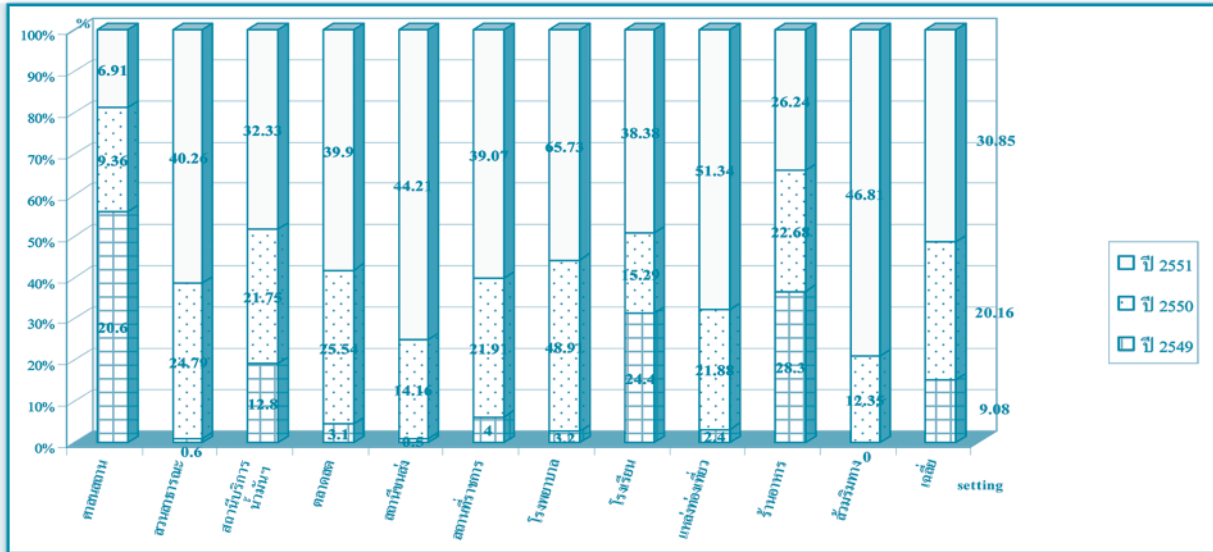
2.2 ผลการสำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมตามเกณฑ์มาตรฐานสิ่งแวดล้อมระดับประเทศ ในปี 2550 จำนวน 64,328 แห่ง จากการรายงานของสำนักงาน

สาธารณสุขจังหวัดทั่วประเทศ พบว่าในภาพรวมมีสิ่งแวดล้อมที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 20.16 ประกอบด้วย ศาสนสถาน ร้อยละ 9.36 สวนสาธารณะ ร้อยละ 24.79 สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ร้อยละ 21.75 ตลาดสด ร้อยละ 25.54 สถานีขนส่ง ร้อยละ 14.16 สถานที่ราชการ ร้อยละ 21.91 โรงพยาบาล ร้อยละ 48.91 โรงเรียน ร้อยละ 15.29 แหล่งท่องเที่ยว ร้อยละ 21.88 ร้านจำหน่ายอาหาร ร้อยละ 22.68 และส้วมในพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ส้วมริมทางเท้า) ร้อยละ 12.35

2.3 ผลการสำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมตามเกณฑ์มาตรฐานสิ่งแวดล้อมระดับประเทศ ในปี 2551 จำนวน 51,025 แห่ง จากการรายงานของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดทั่วประเทศ พบว่าในภาพรวมมีสิ่งแวดล้อมที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานร้อยละ 30.85 ประกอบด้วย ศาสนสถาน ร้อยละ 6.91 สวนสาธารณะ ร้อยละ 40.26 สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ร้อยละ 32.33 ตลาดสด ร้อยละ 39.90 สถานีขนส่ง ร้อยละ 44.21 สถานที่ราชการ ร้อยละ 39.07 โรงพยาบาล ร้อยละ 65.73 โรงเรียน ร้อยละ 38.38 แหล่งท่องเที่ยว ร้อยละ 51.34 ร้านจำหน่ายอาหาร ร้อยละ 26.24 และส้วมในพื้นที่ความรับผิดชอบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ส้วมริมทางเท้า) ร้อยละ 46.81 ดังตาราง 1 และ แผนภาพ 1

ตาราง 1 แสดงผลการสำรวจสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทย ตั้งแต่ปี 2549 - 2551

กลุ่มเป้าหมาย	ร้อยละผลการสำรวจ		
	ปี 2549 (จำนวน 6,149 แห่ง)	ปี 2550 (จำนวน 64,328 แห่ง)	ปี 2551 (จำนวน 51,025 แห่ง)
ศาสนสถาน	20.6	9.36	6.91
สวนสาธารณะ	0.6	24.79	40.26
สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง	12.8	21.75	32.33
ตลาดสด	3.1	25.54	39.90
สถานีขนส่ง	0.5	14.16	44.21
สถานที่ราชการ	4.0	21.91	39.07
โรงพยาบาล	3.2	48.91	65.73
โรงเรียน	24.4	15.29	38.38
แหล่งท่องเที่ยว	2.4	21.88	51.34
ร้านจำหน่ายอาหาร	28.3	22.68	26.24
ส้วมริมทางเท้า	0	12.35	46.81
เฉลี่ย	9.08	20.16	30.85

แผนภาพ 1 สถานการณ์สิ่งแวดล้อมสาธารณะในสถานที่เป้าหมายผ่านเกณฑ์ HAS ตั้งแต่ปี 2549-2551

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อมสาธารณะไทยที่ผ่านมาได้มีแนวโน้มสิ่งแวดล้อมได้รับการพัฒนามีเพิ่มมากขึ้นและเมื่อพิจารณาพบว่า มีประเด็นที่ไม่ผ่าน ได้แก่ **ความสะอาด** ปัญหาที่พบมากที่สุดคือสภาพของการทำความสะอาดถึงขั้นไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่มีกระดาษชำระหรือสายฉีดน้ำ และ ไม่มีสบู่อล้างมือ **ความเพียงพอ** ปัญหาที่พบคือการไม่มีส้วมสำหรับผู้พิการ ผู้สูงอายุ และสตรีมีครรภ์ และมีปัญหาส้วมไม่เปิดให้บริการ และ **ความปลอดภัย** ปัญหาที่พบคือ พื้นไม่แห้ง และ ส้วมตั้งอยู่ในที่เปลี่ยว เป็นต้น

นอกจากนี้กรมอนามัย ยังได้ทำการศึกษาการปนเปื้อนเชื้อโรคในสิ่งแวดล้อมสาธารณะในปี 2550 โดยสวอปเพื่อหาเชื้อฟีคัลโคลิฟอร์มแบคทีเรีย (Fecal Coliform Bacteria) เป็นแบคทีเรียชี้แนะ (Bacteriological indicator) เป็นเชื้อที่พบอยู่ในลำไส้ของคน และสัตว์เลื้อยคลาน ถูกขับถ่ายออกมากับอุจจาระ และเมื่อเกิดการระบาดของโรคระบบทางเดินอาหารจะพบแบคทีเรียชี้แนะชนิดนี้ รวมทั้งเป็นเชื้อที่ชี้วัดได้ว่าจะต้องพบเชื้อก่อโรคอื่นๆ จากผลการสวอปทำให้ทราบว่าจุดที่มีการปนเปื้อนเชื้อชนิดนี้มากที่สุด 7 จุด (ดังรูปที่ 2) ได้แก่ ที่จับสายฉีดน้ำชำระร้อยละ 85.3 บริเวณพื้นห้องส้วม ร้อยละ 50 ที่รองนั่งโถส้วม ร้อยละ 31 ที่กดโถส้วม/โถปัสสาวะ ร้อยละ 7.7 ก๊อกน้ำ ร้อยละ 7 และ ลูกบิด ร้อยละ 2.7 ดังนั้นผู้ทำความสะอาดต้องเน้นทำความสะอาดเป็นพิเศษ

รูปที่ 2 แสดงจุดที่ต้องเน้นทำความสะอาดเป็นพิเศษ 7 จุด

4. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากสถานการณ์สิ่งแวดล้อมสาธารณะไทยที่ผ่านมา สรุปได้ว่าสิ่งแวดล้อมสาธารณะยังคงต้องได้รับการพัฒนาและขับเคลื่อน อาทิเช่น โรงเรียน ศาสนสถาน สถานที่ราชการ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเรื่องความสะอาด และจากการที่กรมอนามัยได้ดำเนินการศึกษาและรวบรวมความรู้จากผู้พัฒนาสิ่งแวดล้อมที่ประสบความสำเร็จจนกระทั่งได้รับรางวัลสุดยอดส้วมแห่งปี สามารถสรุปได้ว่าปัจจัยที่มีผลต่อความสะอาดของสิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดความยั่งยืนอยู่ได้ต้องอาศัยทั้งเจ้าของสถานที่ ผู้ดูแลทำความสะอาดสิ่งแวดล้อม และผู้ใช้บริการ ปัจจัยดังกล่าวมีรายละเอียด ดังนี้

4.1 เจ้าของสถานที่ เจ้าของสถานที่ที่ต้องให้ความสำคัญก่อนเป็นอันดับแรก สิ่งแวดล้อมต้องสะอาด น่าใช้ มีสภาพดี มีสุขภัณฑ์และอุปกรณ์ต่าง ๆ ใช้งานได้ดีไม่ชำรุด หากเริ่มมีการสร้างควรคำนึงเรื่องการออกแบบด้วย เพราะการออกแบบส้วมที่ดีสามารถช่วยป้องกันเชื้อโรคได้ และช่วยให้ผู้ใช้ส้วมลดความเสี่ยงต่อการติดเชื้อ นอกจากนี้ควรเน้นการจัดการที่ถูกสุขลักษณะเป็นหลัก ไม่จำเป็นที่จะต้องก่อสร้าง

หรือใช้วัสดุที่มีราคาแพง

4.2 ผู้ดูแลความสะอาดสิ่งแวดล้อม การดูแลรักษาความสะอาดของส้วมที่ดีสามารถช่วยป้องกันเชื้อโรคได้ ต้องหมั่นทำความสะอาดส้วมอย่างสม่ำเสมอ โดยเน้นวิธีการและความถี่ ของการทำความสะอาดสิ่งแวดล้อม โดยเน้นจุดที่ต้องทำความสะอาดเป็นพิเศษ 7 จุด

4.3 ผู้ให้บริการ พฤติกรรมการใช้ส้วมสาธารณะ และจิตสำนึกสาธารณะเป็นปัจจัยของความยั่งยืนในการรักษาความสะอาดสิ่งแวดล้อม

- **พฤติกรรมการใช้ส้วมสาธารณะ** ผู้ให้บริการควรมีพฤติกรรมการใช้ส้วมที่ถูกต้องโดยนั่งบนโถส้วมแบบนั่งราบ ไม่ทิ้งวัสดุอื่น นอกจากกระดาษชำระลงในโถส้วม รวดน้ำหรือกดชักโครกทุกครั้ง และล้างมือทุกครั้งหลังการใช้ส้วม

- **จิตสาธารณะในการใช้ส้วมสาธารณะต่อผู้อื่น** ผู้ใช้บริการส้วมสาธารณะจะต้องมีจิตสำนึกในการรักษาความสะอาดเสมือนกับเป็นห้องส้วมของตนเอง เพราะส้วมสาธารณะ เป็นสถานที่ที่มีการใช้ร่วมกันหากการใช้ส้วมสาธารณะ มีพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ย่อมส่งผลกระทบต่อผู้อื่นอย่างแน่นอน

5. เอกสารอ้างอิง

1. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. แนวทางการดำเนินงานการพัฒนาส้วมสาธารณะไทย ปีงบประมาณ 2550
2. กองสุขภาพชุมชนและประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. รายงานวิจัยการสำรวจสถานการณ์ส้วมสาธารณะตามเกณฑ์มาตรฐานระดับประเทศ ปีงบประมาณ 2549
3. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. ทำอย่างไรให้ส้วมสะอาด. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 10,000 เล่ม มีนาคม 2550
4. กองสุขภาพชุมชนและประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. สถานการณ์ส้วมสาธารณะตามเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ ปี 2549.
5. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. เกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะระดับประเทศ. พิมพ์ครั้งที่ 4 โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก มีนาคม 2551
6. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. สถานการณ์ส้วมสาธารณะในประเทศไทย. โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (รสพ.), 2548
7. กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. ส้วมดีมีที่ไหน. สดุดส้วมระดับประเทศ ปี 2550. พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2551.
8. ปรียะดา โชควิญญู และคณะ. สถานการณ์ส้วมสาธารณะในประเทศไทย (The Sanitation Situation of Public Toilets in Thailand). กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข 2547
9. สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข. บทความปริทัศน์: ส้วมสาธารณะกับความสะอาด. วารสารอนามัยสิ่งแวดล้อม ปีที่ 10 ฉบับที่ 3 เมษายน-มิถุนายน 2551.

สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม
กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
ก.ติวานนท์ อ.เมือง จ.นนทบุรี

ชำระค่าฝากส่งเป็นรายเดือน
ใบอนุญาตเลขที่ 126/2540
ปนจ. นนทบุรี